

СПЕЦИФІКА СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ В РЕЧЕННЯХ ІЗ ПРОНОМІНАТИВНО-ІНФІНІТИВНИМ КОМПЛЕКСОМ

Наталя Кобченко

Національний університет „Києво-Могилянська академія”

Підґрунтям утворення центральних синтаксичних одиниць – словосполучення й речення – є здатність слів і слівформ поєднуватися з іншими словами й слівформами, а тому чільне місце у теоретичному синтаксисі належить описові сутності й особливостей синтаксичних зв'язків.

У цьому контексті складним і цікавим об'єктом дослідження постають речення з прономінативно-інфінитивним комплексом, специфіка яких полягає у: 1) способі вираження загальної семантики – ствердження відсутності через заперечення існування; 2) неочевидній морфологічній природі компонентів; 3) обмеженості кількісного й якісного складу структурної схеми та гібридності синтаксичних зв'язків між її ланками.

Ці конструкції семантично неелементарні, вони є результатом дериваційних перетворень складнопідрядних побудов, пор.: *Немає вождів, немає кому довіритися* (Юрій Винничук) ← *Немає людей, щоб їм довіритися*. Вихідне складнопідрядне речення з підрядною мети згортається у формально просте з детермінантним членом. Інфінитив, який виступав предикатом підрядної частини, після трансформації потрапляє у валентно незумовлену позицію адвербіальної синтаксеми з цільовою семантикою. У такому разі на формально-граматичному рівні між предикативним центром похідного речення та інфінитивом має встановитися підрядний детермінантний зв'язок, єдиною формою реалізації якого є вільне поєднання. Але насправді синтаксичний зв'язок між названими компонентами не відповідає трьом ознакам вільного поєднання, а саме: непередбачуваності, факультативності та слабкості. У таких реченнях облігаторність детермінантного члена, і саме у формі інфінитива, продиктована семантичними й формальними ознаками субстанційної синтаксеми об'єкта відсутності, вираженої прономінативом.

Визначальним чинником утворення аналізованих конструкцій

є незначний ступінь згортання, бо предикат підрядної частини, переміщуючись у детермінантну позицію, не зазнає морфологічних перетворень і зберігає залежні компоненти, зумовлені його валентністю. Зокрема, у наведеному прикладі він перетягує за собою залежну адресатну синтаксему, а оскільки вона співвідноситься з тим самим денотатом, що й об'єктна синтаксема при предикаті головної частини, то відбувається їх злиття. Для обох одиниць, що зливаються, характерне ослаблено-особове (ослаблено-предметне) значення, тому виявом новоутвореної синтаксеми постає прономінатив як представник класу слів з найвищим ступенем узагальненості. У похідній побудові активну валентність виявляє предикат *немає*, і новоутворена субстанційна синтаксема посідає позицію об'єкта відсутності. Хоча морфологічна форма цієї синтаксеми позначена впливом інфінітива, вона не є засобом синтаксичного підпорядкування, а виконує функцію семантичного маркера – вказує на тип відсутньої умови, необхідної для досягнення мети.

У похідній конструкції підрядний зв'язок у формі керування, який існував між інфінітивом та займенниковим словом у вихідному реченні, змінює свій напрям, компоненти міняються функціями: прономінатив перетворюється на синтаксичну домінанту, а інфінітив – на підпорядковану одиницю, і між ними виникає певний аналог керування. У такий спосіб морфологічна форма займенникового слова набуває цілком протилежної функції – не бути засобом підпорядкування, а вимагати поширювального компонента.

Отже, у досліджуваних реченнях спостерігаємо накладання двох форм підрядного синтаксичного зв'язку: на інфінітив поширюється вільне поєднання з боку предикативного центру та аналог керування з боку прономінатива. З огляду на це є підстави говорити про реалізацію підрядного зв'язку у гібридній формі, якій притаманні ознаки вільного поєднання (невалентний характер, провідна роль семантичного чинника, адвербіальні семантико-синтаксичні відношення, порядок слів) та керування (передбачуваність, облігаторність, визначений морфологічний вияв та сила).